

PEDAGOGICKÁ FAKULTA JIHOČESKÉ UNIVERZITY
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Porovnání pojetí kodifikace současné češtiny s kodifikací
současné angličtiny ve Velké Británii**

Codification: A Comparative Study based on Czech, and British
English

Jméno:

Kateřina Hrubešová

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ivana Mrkvičková, Ph.D.

Prohlášení studenta

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích

.....

podpis studenta

ANOTACE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

HRUBEŠOVÁ, K. *Porovnání kodifikace současné češtiny s kodifikací současné angličtiny ve Velké Británii*. Katedra českého jazyka a literatury, Fakulta pedagogická, Jihočeská univerzita, 2013, 41 stran. Bakalářská práce, vedoucí: Mgr. Iva Mrkvičková, PhD.

Cílem bakalářské práce je popis, analýza a následné srovnání přístupu ke kodifikaci spisovného jazyka, a to na dvou jazycích a ve dvou jazykových oblastech: na jedné straně je cílem popsat kodifikaci spisovné češtiny a diskuse, které současný stav vyvolává (zejména diskuse v časopisech *Naše řeč* a *Slovo a slovesnost* od 60. let minulého století); na straně druhé je srovnání této situace s pojetím kodifikace pro současnou britskou angličtinu. Práce je koncipována jako veskrze teoretická a jejím výstupem bude analýza a komparace výše uvedených systémů.

Získání relevantních materiálů a literatury k řešení bakalářské práce je součástí zadání bakalářské práce.

Bermel, Neil (2007): *Linguistic Authority, Language Ideology, and Metaphor. The Czech Orthography Wars*. Mouton de Gruyter, Berlin, NY.

ANNOTATION BACHELOR THESIS

HRUBEŠOVÁ, K. *Codification: A Comparative Study based on Czech, and British English*. Department of Czech language and literature, Pedagogical Faculty, University of South Bohemia, 2013, 41 pages. Bachelor Thesis, supervised by: Mgr. Iva Mrkvičková, PhD.

The purpose of this thesis The aim of this work is a description, analysis and comparison of approach to the codification of literary language, in two languages and two language areas: on the one hand description the codification standard Czech and debate that raises the current state (in particular the discussion in magazines *Naše řeč* and *Slovo a slovesnost*), on the other hand, compare this situation with the concept of codification of contemporary British English. The work is conceived as an entirely theoretical and its output is the analysis and comparison of these systems.

Obtain relevant materials and literature to address work is part of the bachelor thesis.

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomáhali s bakalářskou prací. Svě vedoucí práce Mgr. Ivana Mrkvičkové, Ph.D., která se mnou konzultovala českou stránku práce a stejně tak panu PhDr. Vladislav *Smolkovi*, Ph.D., který mi byl nápomocný, co se týče stránky anglické. Také děkuji všem svým blízkým za podporu během studií.

Obsah:

1 Úvod.....	1
2 Kodifikace v české lingvistice.....	3
2.1 Úzus.....	3
2.2 Norma.....	3
2.3 Kodifikace.....	4
2.4 Vztah kodifikace k normě a úzu.....	5
2.5 Kodifikace a aspekt deskriptivní a preskriptivní.....	6
2.6 Preskripce a deskripce.....	7
2.7 Předmět kodifikace.....	9
2.8 Historický exkurz.....	11
2.8.1 Stará čeština.....	11
2.8.2 Střední čeština.....	11
2.8.3 Střední čeština – období baroka.....	13
2.8.4 Národní obrození.....	13
2.8.5 Čeština přelomu 19. a 20. století.....	13
2.9 Současná kodifikace českého jazyka.....	15
2.10 Jak se provádí kodifikace.....	16
2.11 Kdo kodifikaci provádí.....	16
2.12 Kde lze nalézt příručky s kodifikační platností.....	18
2.13 Cíl kodifikace.....	21
2.14 Současný stav kodifikace a rozpor mezi lingvisty.....	22
3 Kodifikace v anglické lingvistice.....	28
3.1 Formální a neformální angličtina.....	29
3.2 Situace náhledu na kodifikace ve Velké Británii.....	30
3.2.1 Anglický jazyk.....	30
3.3 Historický exkurz.....	31
3.3.1 Stará angličtina.....	31
3.3.2 Střední angličtina.....	31
3.3.3 Raná moderní angličtina.....	32
3.3.4 Moderní angličtina.....	32
3.4 Instituce zabývající se anglickým jazykem.....	32
3.5 Osobnosti anglické/americké lingvistiky.....	33
3.6 Jazykové příručky.....	33
3.7 Preskriptivní a deskriptivní přístup k jazyku.....	34
4. Závěr.....	37
5. Zdroje.....	39

1. Úvod

Hlavním tématem této bakalářské práce bude srovnání české a anglické kodifikační normy, resp. aspekty preskriptivní a deskriptivní. Ty jsou totiž v různých jazykových prostředích různě akcentovány.

Mým cílem bude shrnout poznatky lingvistů, kteří se zabývají kodifikací českého jazyka, a snažit se vysledovat v historickém kontextu tendence, které vedly k dnešní situaci v českém jazykovém prostředí. Tu se snažím popsat hlavně se zaměřením na spisovnou češtinu. Vzhledem ke své aprobaci se budu snažit využít situaci v anglickém jazykovém prostředí pro srovnání, protože právě tam je akcent na složku deskriptivní, právě na rozdíl od našeho jazyka.

Na začátku práce se budu věnovat kodifikaci v české lingvistice. Nejprve vysvětlím klíčové pojmy, poté se zaměřím na vztah kodifikace k normě a úzu, zejména pak na kodifikaci a aspekt deskriptivní a preskriptivní. V další podkapitole se budu věnovat preskripci a deskripci podrobněji a náhledům českých i anglických lingvistů na toto téma.

Bude následovat podkapitola, kde vysvětlím, co je předmětem kodifikace v České republice, a poté přijde na řadu historický exkurz.

Následně stručně popíši současnou kodifikaci českého jazyka, jak a kdo ji provádí. V neposlední řadě bych také ráda srovnala výskyt doporučujících příruček a příruček kodifikačních. Následně popíši, co je cílem kodifikace.

Potom se budu věnovat situaci v kodifikaci současného českého jazyka, a to hlavně vybraným článkům z časopisu Slovo a slovesnost. Závěrem této části by mělo být shrnutí a ukázka toho, jak vypadají diskuze českých lingvistů na toto téma.

V další kapitole se budu zabírat situací v anglické lingvistice a formální a neformální angličtině. Zde bych ráda popsala náhled na kodifikaci a historický exkurz. Dále instituce a osobnosti týkající se anglické lingvistiky a jejich jazykové příručky. Bude následovat porovnání preskripcie a deskripcie.

Ráda bych tedy popsala vývoj obou jazyků, za účelem nalezení odlišností a jejich možného působení na dnešní stav kodifikace.

Pojetí kodifikace v českém a anglickém jazyce ve Velké Británii budu popisovat na základě odborných prací těchto autorů: doc. PhDr. *Iva Nebeská*, CSc.; příspěvků Prof. PhDr. Františka Daneše, DrSc. v časopise *Slovo a slovesnost* a jiných příspěvků z tohoto časopisu. Stejně tak využiji diskuze českých lingvistů z odborného časopisu *Naše řeč*. Dalším zdrojem mi budou přednášky paní Mgr. Jany Kozubíkové Šandové, Ph.D. z předmětu *Historický vývoj angličtiny*. Také využiji skriptu PhDr. Hany Marešové Ph.D., *Základy historické mluvnice a češtiny*. Mimo jiné budu také čerpat z anglických gramatik a jiných příruček: *A Comprehensive Grammar of the English Language* od R. Quirka a kol., *English Pronouncing Dictionary* od D. Jonese, *Authority in Language Investigating Standard English* od J. a L. Milroyových a další. V této práci se budu samozřejmě snažit využít všech svých znalostí nabytých ze studií českého jazyka a literatury a anglického jazyka.

2. Kodifikace v české lingvistice

2.1 Úzus

Úzus je jazyková zvyklost, soubor jazykových prostředků, užívaných v běžné komunikaci. V článku *K pojetí normy u Ivy Nebeské* se dozvídáme, co píše Jiří Homoláč (1998), a to, že „předmětem úzu je inventář jazykových prostředků, jeho dominantním rysem [je] pravidelné užívání prostředků.“

2.2 Norma

Normou se rozumí zvyklost, vztaženo na jazykovědu, můžeme tedy říci, že norma je soubor uznávaných a ustálených pravidel používání jazykových prostředků. Je to způsob, jak formulujeme své myšlenky. Je uznávaná společností a stejně jako jazyk sám se pomalu a postupně mění. Spisovná jazyková norma je v českém jazyce předepsanými pravidly, která nám určují správnost jazyka, podle Nebeské (1999).

A. Jedlička (1964) zase zmiňuje Havránkův postoj k normě:

„Normou se v Havránkově pojetí rozumí soubor jazykových prostředků gramatických i lexikálních (strukturních i mimo strukturních) pravidelně užívaných (s. 30), resp. v jiné formulaci soubor prostředků, který je v kolektivním jazykovém úzu a má tendenci stát se stabilizovaným a normativním (s. 119)...“

V článku J. Homoláče (1998) se můžeme dočíst o tom, že normu máme jednak spisovnou a druhou chápanou obecně, a také to, že právě tyto dvě normy nebyly v Pražské škole rozlišovány. Dále píše, že I. Nebeská pouze poukazuje na to, proč tyto dvě různé a odlišné „normy“ lingvisté nerozlišovali. Autor tohoto článku nám popisuje obě. Jak píše:

„[norma spisovná] se vyznačuje – zjednodušeně řečeno – kromě atributů normy chápané obecně navíc rysy žádoucími, resp. cílovými – vyšší mírou stability, funkčnosti, závaznosti a funkční rozrůzněnosti [...] Norma spisovná je situována mezi úzus a kodifikaci. Od úzu ji odlišuje vyšší míra závaznosti, ale především teoretické zásahy lingvistů. Ty spolu s tlakem na vzdělanou veřejnost přispívají k posílení žádoucích rysů spisovné normy, tj. vyšší mírou stability, funkčnosti, závaznosti a funkční rozrůzněnosti.“

Normu obecnou charakterizuje asi tak, že „se nachází mezi jazykem, resp. jazykovým systémem a územ; blíží se jazyku, jazykovému systému“. Zmiňuje též, že I. Nebeská cituje Haussenblasse, který tvrdí, že územ nemusí být jen to, co je žádané, správné, ale hlavně to, co je pro nás obvyklé.

2.3 Kodifikace

Kodifikace (z lat. *caudex*) znamená zápis. V lingvistice se tedy kodifikací spisovného jazyka rozumí zapsání pravidel jeho používání, zachycení normy, její popis a uzákonění. Kodifikační příručky zachycují jak pravopis a výslovnost, tak i tvarosloví. Jak píše A. Jedlička (1964), B. Havránek říká, že kodifikací se rozumí popsání, zachycení a stanovení normy.

Jinak řečeno, nicméně zhruba se stejným významem jsou slova M. Jelínka (2006):

„termín „kodifikace“ má platnost širší: zkoumáním spisovného úzu se mají jazykovědci rozhodovat, kterým výrazovým prostředkům přisoudí místo ve spisovné normě, a kterým nikoli.

Termín „kodifikace“ tedy na prvním místě znamená třídění jazykových prostředků na spisovné a nespisovné a teprve sekundárně ho můžeme chápat jako označení příručky.“

V publikaci *Jazyk, norma, spisovnost* zmiňuje Nebeská (1999) výzkum Krause, Kuchaře, Sticha, Štícha (1981):

„Kodifikace je jednota objektivního (tj. celonárodně platných vlastností jazyka) a subjektivního (vědecké poznávací činnosti), tzn., že se řídí jak zákonitostmi objektivně existujících jazykových norem samých, tak i stupněm a možnostmi jejich lingvistického poznání,“ a také výzkum Barneta (1979):

„Jinak řečeno, nakolik je kodifikace adekvátní soudobé normě, je omezeno i možnostmi lingvistické metody, pomocí níž je norma poznávána.“

Při kodifikování musí být dodržován určitý postup, který nám přibližuje „kodifikační proces“ zmíněný Františkem Danešem (1977) v článku *K dvěma základním otázkám kodifikace*. Dle jeho slov se dá kodifikační proces dělit na tři hlavní etapy, a to etapu deskriptivní, etapu regulativní a etapu prováděcí. Právě druhá část procesu má ještě další dva podstupně, vyhodnocovací a etapu vlastní kodifikace.

Jako tři kritéria pro hodnocení jazyka jsou: noremnost, adekvátnost k funkcím a systémovost. „Termín „kodifikace“ tedy na prvním místě znamená třídění jazykových prostředků na spisovné a nespisovné a teprve sekundárně ho můžeme chápat jako označení příručky.“ Zmiňuje také sborník *Spisovná čeština a jazyková kultura* (r. 1932), kde je tento termín přímo definován.

2.4 Vztah kodifikace k normě a úzu

„Kodifikace jako jeden ze základních projevů lingvistické péče o jazyk u nás má být podle teorie jazykové kultury *z á z n a m e m* spisovné normy.“ (Cvrček, 2006). To znamená, že kodifikace vychází ze spisovné normy. Co přesně můžeme označit jako spisovnou normu, popisují Homoláč a Nebeská (2000):

„zdrojem spisovné normy je naše zkušenost se spisovným územ (s tím, jak se mluví a píše v těch situacích, v nichž se užití spisovného jazyka očekává), chování řečových vzorů-mluvčích spisovného jazyka a kodifikace.“

“Pro normu chápanou obecně je důležité povědomí o obvyklosti a vhodnosti (záhadnosti), pro normu spisovnou, jež je ovlivňována kodifikací, pak povědomí o závaznosti. Součástí reflexe je i negativní vymezení: „takhle se to neříká“, popř. „my to takhle neříkáme“.[...] jednou z charakteristik elementů a pravidel jejich spojování, která je nejvíce zřetelná v případě normy spisovné, je i přináležitost k systému.“

„... ty EP¹, kterým většina českých mluvčích přiřazuje charakteristiky stejné, na komunikační situace vázány nejsou, pak je může použít

a) kterýkoli mluvčí,

¹ EP= „soubor obecně přijatých a závazných elementů a pravidel pro jejich užívání“ (Homoláč, Nebeská 2000)

- b) na celém území,
- c) v jakémkoli prostředí,
- d) v každé komunikační situaci,
- e) v komunikaci s kterýmkoli adresátem,
- f) o jakémkoli tématu,
- g) s jakýmkoli cílem,
- h) v psané i mluvené formě,
- i) v projevu připraveném i spontánním
- j) jsou pro mluvčího akceptovatelné i tehdy, když je užije mluvčí jiný.

Homoláč, Nebeská (2000) píše, že norma je ovlivňována kodifikací, Cvrček (2006) naopak udává, že kodifikace je právě záznamem spisovné normy. Náhledy jsou opět u různých lingvistů odlišné a není možné určit, který z nich je ten správný a který je špatný.

Pokud se ovšem budeme dívat na kodifikaci jako na kodifikační příručky a pravidla, nahlížíme na ni právě jako na soupis pravidel a předpisů, jak máme jazyk užívat a kdy se čemu vyvarovat.

Vzhledem k tomu, že se mění v časovém horizontu i jazyk, musí se měnit i norma, tudíž i následná kodifikovaná pravidla. Některá slova či výrazy zastarávají a některé naopak přechází z obecné češtiny do spisovného jazyka.

Vztah kodifikace k normě může být tedy dvojího rázu – za prvé se můžeme na kodifikaci dívat jako na popis pravidel užívání a za druhé se nám nabízí možnost chápat kodifikaci jako předpis. Mezi územ a kodifikací stojí spisovná norma. Úzus je však méně závazný, jak píše Homoláč (1998).

2.5 Kodifikace a aspekt deskriptivní a preskriptivní

Na kodifikaci můžeme nahlížet dvěma různými způsoby, které jsou obvyklé.

Prvním aspektem kodifikace je aspekt deskriptivní, který je velice častý v různých jazycích. K jazykům, pro které je aspekt deskriptivní typický patří právě angličtina. Anglicky mluvící země mají mnoho deskriptivních příruček, které popisují

jazyk, nicméně nepředepisují jeho správnou podobu. Tyto země nemají žádná kodifikační pravidla srovnatelná s našimi kodifikačními příručkami.

Druhým aspektem kodifikace je aspekt preskriptivní, který předepisuje, jak má být jazyk správně používán.

2.6 Preskripce a deskripce

U výrazu norma můžeme narazit na dva podstatné pojmy, a to preskripce a deskripce, jež můžeme považovat za aspekty kodifikace jazykové normy. Již jsem zmiňovala tři etapy kodifikačního procesu podle Daneše (1977): etapu deskriptivní, regulativní a prováděcí. Jako *deskripce* bychom mohli označit dvě první etapy a třetí etapu můžeme pojmenovat pojmem *preskripce*.

Jednoduše řečeno, deskripce je určitý popis, zachycení stavu jazyka a jeho prostředků. Toho, jak se užívají a v jakých formách se v současnosti vyskytují. Pokud budeme pátrat, Nový akademický slovník cizích slov (Kraus et al, 2005) definuje slovo „preskripce“ jako „předepsání, nařízení, předpis, dispozice“. Vztaženo na lingvistiku je preskripce již jisté předepsání normy, která by měla být závaznou pro uživatele jazyka. Daná forma užívání jazyka.

Preskripce je založená na přístupu k jazyku, který říká, že existuje správná forma, jak ho užívat, co je vhodné a co ne. Co je závazné a co je přímo neakceptovatelné. Jak zmiňuje Jan Chromý (2009) v článku *Analýza článků Františka Čermáka*, preskriptivismus není ve všech jazycích stejný a i v českém jazyce můžeme pozorovat změny v průběhu několika let. Uvádí příklad na srovnání počtu dubletních tvarů v Pravidlech českého pravopisu z roku 1913 a počtu dublet v Pravidlech českého pravopisu z roku 1993, kde je jich mnohem více.

„Jinými slovy jsou principy české preskripce v desátých letech 20. století odlišné od principů české preskripce v letech devadesátých. Vliv mohou mít rovněž faktory rázu technického – na českou preskripci měla nesmírný dopad dlouholetá a důkladná materiálová excerpcie, z níž vyšel Příruční slovník jazyka českého.“ (J. Chromý, 2009)

Pokud se podíváme na příspěvek J. Chromého (2007), můžeme nahlédnout na jeho postoj k preskripci, která nás v této citaci zajímá primárně, během jeho vyjádření k hyperkorektnostem. Mluví zde hlavně o nich a o Mathesiových „pedantismech klasických filologů“. Píše:

„u nich jde na rozdíl od hyperkorektností o otázku jazykové preskripce (dané jevy jsou — byť násilně — předepisovány a patří tedy do kodifikace, na rozdíl od jevů hyperkorektních nevznikají spontánně, ale jsou vynučovány). [...] Jazyk je třeba sledovat v jeho skutečné podobě, je třeba přistupovat k němu nepreskriptivně, nikoli tak, jak bychom si přáli, aby vypadal.“

Zde můžeme pozorovat Chromého odpor k preskripci, která určuje, jak přesně jazyk používat. Stejně tak V. Cvrček (2008) ve svém příspěvku *Koncept minimální intervence*, kterou navrhuje jako jiný koncept místo *Teorie jazykové komunikace*, sděluje, že na základě toho, že v našem jazyce existuje preskriptivismus, „vytváří pocit oprávněnosti sankcí i za jazykové chování, které by z objektivních příčin sankciováno být nemuselo (např. je v souladu s územím a není z hlediska zvolených komunikačních cílů neopodstatněné či nefunkční)“. V tomto článku také Cvrček (2008) zpochybňuje i nutnost výuky spisovné komunikace ve školách vzhledem k „přínosu takového tréninku pro praktické komunikační schopnosti studentů“. Jak však Cvrček (2008) říká, ačkoliv při preskripci jsou daná jasná pravidla pro užívání spisovného jazyka, mají mluvčí výběr prostředků omezen (pokud se chtějí vyjadřovat „kodifikovanou češtinou“), ale s tím se smiřují. Nemají však rádi změny, což často vede k protestům (čehož se obává jako jednoho z možných následků zavedení právě Konceptu minimální intervence).

K preskripci se však nestaví odmítavě jen čeští lingvisté, ale právě hlavně lingvisté anglicky mluvící. Jak říká Aitchinson (1978) nejdůležitější lingvistika je deskriptivní a ne preskriptivní. Lingvisté se zajímají o to, jak se co používá, ne jak by se měl jazyk používat. Deskriptivní přístup popisuje, jak se jazyk chová, ne jeho správnost. Stejně tak se vyjadřuje k tématu v předmluvě ke svému slovníku anglické výslovnosti Daniel Jones (1955), který říká, že všechny slovníky jsou dělané tak, aby ukázaly co nejvíce způsobů, jak lidé ve skutečnosti vyslovují a ne, aby předepisovaly, jak mají vyslovovat.

2.7 Předmět kodifikace

V České republice je pro nás předmětem kodifikace spisovný jazyk. Mohli bychom ho označit také jako reprezentativní formu češtiny. Řídíme se jeho kodifikovanými pravidly. V běžné komunikaci ho uslyšíme velmi zřídka, jelikož je přinejmenším nezvyklé užívat ho v každodenním jazyce. Při oficiálních příležitostech, ve školách, na veřejných úřadech, v písemných projevech a v médiích se naopak zdá být nepřirozené, když není právě spisovná čeština užitá. Můžeme jí ještě dělit, a to na vrstvu knižní, neutrální a hovorovou. Jako směrodatné vlastnosti spisovného jazyka uvádí v časopisu *Naše řeč* F. Daneš (1977):

„1. Spisovný jazyk se nám nepochybně jeví jako společenské **zařízení**, **instituce** v sociologickém smyslu, ovládané závaznou kolektivní normou [...] 2. Spisový jazyk vznikl a vyvíjel se jako **nástroj** artikulovaného myšlení, sebevyjádření a především interindividuální komunikace [...]. 3. Spisovný jazyk je **systém** zvukových a grafických znaků. — Jinak, souhrnně řečeno: Každé společenství lidí potřebuje relativně jednotný účinný nástroj komunikace; k tomu cíli vyvine a postupně dále vypracovává znakový systém, který vzhledem k jeho společenské důležitosti (potřebnosti) institucionalizuje.“

Je však otázkou, zda můžeme náš jazyk dělit na spisovný a nespisovný, zda tyto dvě části stavět do kontrastu jako černou a bílou barvu. Je mnoho jevů, které postupně přecházejí z nespisovné vrstvy jazyka do spisovné. Stejnou úvahu předkládá i V. Cvrček (2006). Táže se čtenáře a zároveň lingvistů, zda „striktní dělení“ jazyka spisovného a nespisovného je opravdu to pravé a nejlepší řešení pro nás uživatele i odborníky. Je známo, a jak i Cvrček zmiňuje, a dokonce v příručkách udáváno, že existují jevy, které z jednoho pásma přecházejí do druhého, a to má na mysli hlavně pohyb z oblasti nespisovného jazyka právě do oblasti spisovného jazyka. Takový jev můžeme podle Cvrčka (2006) poznat dle frekvence jeho výskytu „v českém národním korpusu“. Příkladem a důkazem tohoto jevu nám mohou být mnohé dublety, ale i jednotlivá slova. Samozřejmě můžeme pozorovat i další pohyb, a to hlavně díky zastarávání určitých výrazů, které se postupem času stávají knižními, archaickými či nakonec až historismy (zde už je to trochu jiný případ, pokud označovaná věc již neexistuje).

Podobné přechody mezi vrstvami jazyka najdeme i v britské angličtině. Jsou nazývané „integrace“ a „diverzifikace“, kdy při integraci přechází pojmy z periferie

jazykového systému, kde se nacházejí slova méně užívaná, do jeho centra, kam spadají slova používaná běžně a v každodenní komunikaci. Při diferenciaci můžeme sledovat rozrůznění významu slova. Existují tedy mnohé pohyby a je v podstatě nemožné dělit náš jazyk na vrstvu čistě spisovnou a čistě nespisovnou. Těchto přechodů si nemůžeme nevšimnout, protože umět správně používat rodný jazyk je pro nás jednou z mnoha věcí, kterou bychom měli bezpečně ovládat a o které bychom měli mít dobrý přehled. Stejně tak nedělí ani angličtí lingvisté anglický jazykový korpus na čistě spisovný a nespisovný.

Můžeme pozorovat mnohé diskuze lingvistů, kteří sami zdůrazňují, že ne každé stanovisko náhledu na spisovnost a nespisovnost je správné a tudíž i směřodaté.

A. Jedlička (1964) ve svém díle *Studie o spisovném jazyce* uvádí:

„Specifickým, popř. diferenčním znakem spisovného jazyka není konzervativnost jeho prostředků, jak soudila starší jazykoveda, nýbrž rozdíly jsou funkční, tkví ve speciální funkci spisovného jazyka.“

Podle Jedličky (1964) se spisovný jazyk diferencuje podle různých funkčních stylů, a to vlastně podle prostředků typických pro daný styl. Toto rozvrstvení se již uvádí i v učebnicích českého jazyka. Vede nás ke správnému odhadu, kdy použít formu spisovnou a kdy nespisovnou v běžné komunikaci. Ačkoliv je nám rozvrstvení jazyka ze škol známo, v posledních letech lidé nedbají užití správných vyjadřovacích prostředků, nýbrž si volí ty, které jsou pro ně, co se týká užití, jednodušší – obecně české prvky. Pokud jde o mluvu na úřadech, dnešní společnost nevnímá obecně české prvky jako závažnější problém, nicméně tento jev je čím dál častější i ve školách a ještě hůře v médiích, která na nás všechny denně působí. Můžeme potom pozorovat problém dětí ve školách, předněst cokoliv v jazyce spisovném, protože od malička mají možnost slyšet jen mluvu obecně českou. Spisovný český jazyk je tedy sice, jak jsem již zmínila, reprezentativní formou naší řeči, ale stále více na něj působí i jazyk nespisovný. Dochází tedy k přejímání obecně českých výrazů do spisovné češtiny, ale i k užívání nespisovného jazyka v případech, kdy bychom jako rodilí mluvčí měli užívat formu spisovnou.

2.8 Historický exkurz

Vývoj českého jazyka, jeho zkoumání a kodifikaci bychom mohli rozdělit na několik období podle PhDr. Hany Marešové PhD, *Základy historické mluvnice a češtiny* (2008). Pračeština (desáté až dvanácté století), stará čeština (čtrnácté století až patnácté století), střední čeština (šestnácté až sedmnácté století, období humanismu), střední čeština (polovina sedmnáctého až konec osmnáctého století, období baroka), dále pak období národního obrození, přelom devatenáctého a dvacátého století, období meziválečné a po druhé světové válce a konečně období naší současnosti.

2.8.1 Stará čeština

Starou češtinu datujeme do čtrnáctého až patnáctého století. Již ze čtrnáctého století pocházejí první práce, ve kterých je zkoumán český jazyk z odborného hlediska. Jako prvního z tehdejších odborníků bych zmínila tzv. Mistra Klareta, vlastním jménem Bartoloměje z Chlumce, který žil asi v letech 1320 – 1379. Jako jeden z prvních „bohemistů“ se zasloužil o vznik vědecké terminologie. Mezi jeho nejznámější práce bychom mohli zahrnout *Vokabulář*, *Glosář*, *Bohemář*. Např. ve *Vokabuláři* gramatickém můžeme najít terminologii lékařskou, přírodopisnou, teologickou a jiné. Mimo to tam nalezneme i terminologii gramatickou, již vytvořením tento vědec přispěl české lingvistice a do budoucna i spisovné češtině v obrovské míře. Další výraznou postavou nejen dějin českého spisovného jazyka, ale i českého národa vůbec, je Mistr Jan Hus. Je autorem spisu *Orthographia Bohemica*, kde ruší spřežky a naopak zavádí diakritická znaménka, ve snaze zjednodušit jazyk. Jinak se o této změně mluví jako o reformě českého pravopisu.

2.8.2 Střední čeština

V období humanismu již mluvíme o střední češtině. V této době panovaly snahy o to, aby se čeština přiblížila latině. Vedly se spory o její dokonalost a nedokonalost. V první polovině šestnáctého století sestavili členové jednoty bratrské, Petr Gzel z Prahy, Beneš Optát z Telče a Václav Philomates, první *Gramatiku českou*

(1533). Je zaměřena jak na hláskosloví a morfologii, tak i na interpunkci. Část Etymologia, napsaná Václavem Philomatem, se věnuje nauce „jazykové správnosti“, tehdy tak nazývané.

K této knize nejprve napsal Jan Blahoslav, jeden z členů jednoty bratrské, poznámky nazvané *Přidání některých věcí k Grammatice české příhodných*. Tyto poznámky jsou rozdělené do sedmi oddílů dle dané tematiky. Zabýval se hlavně cizími slovy v oddílu třetím, ale také dialekty. Za ty však nepokládal dialekty, jak je známe dnes, nýbrž slovanské jazyky nebo jejich skupiny. Pozoroval také rozdíly mezi mluvou Moravanů a Čechů, přičemž preferoval českou mluvu, což cituje ve svém článku Josef Veselý:

"Moravané, ačkoli českým jazykem mluví, však ne tak pěkně a slušně vyříkají některých slov. Jako sedláci prostí, zvláště na Hané, ti velmi ústa otvírají, a naberouce některých liter plná ústa, jaksi nezpůsobně mluví: Pacholejk. Boude mít ou vás zejtra."

„Blahoslav vystupuje dost skromně, ale když se dotkl svého vlastního překladu Nového zákona do češtiny, neubrání se myšlenky, že je to vrchol ve vývoji spisovného jazyka. *"Češtinu tohoto překladu neměl by žádný dobrý Čech haněti [...] Chtěl jsem,"* napsal Jan Blahoslav v doslovu ke *Grammatice*, *"chtěl jsem rád něco jazyku ad veram tum puritatem, tum ornatum (rozumí se k pravé ryzosti i ozdobě) napomoci, a tak jsem opravdově chtěl, že mysl má častokrát jako pochodně zažžená hořala."*

Sám Jan Blahoslav tedy svoji češtinu označil za jednu z těch lepších, abychom my později mohli docenit toto dílo, jako jedno z nejlepších jeho doby. Jeho překlad poskytuje základy a určitou normu pro další generace.

Stejně tak i Matouš Benešovský Philonomus se věnoval jazyku v díle Grammatica bohemica (1577) a Vavřinec Benedikt z Nedožier byl asi první, kdo popsal český jazyk systematicky ve spisu Grammaticae Bohemicae libri duo (1603). Právě z této gramatiky později vychází další popisy soustavy jazyka.

2.8.3 Střední čeština - období baroka

Po nástupu Habsburků na trůn se v Čechách změnila situace. Započala germanizace a s tím se objevili první puristé neboli brusiči jazyka. Mnozí z nich vytváří české ekvivalenty k cizím slovům, ty se většinou však neuchytí na dlouho a nebo vůbec. Zmínila bych Jana Václava Rosu a jeho spis *Čechořečnost, seu Grammatica Linguae Bohemicae* (1671), odkud pocházejí dnes již naprosto běžné termíny jako veselohra, samohláska, hláska použité Josefem Jungmanem. Slovo tvorbě se věnovalo dílo *Grammatica Slavico-Bohemica* (1746) Pavla Doležala. Češtinu v této době velice pozvedl i Jan Amos Komenský ve svých dílech.

2.8.4 Národní obrození

Jak zmiňuje Marešová (2008), vzhledem ke špatné situaci češtiny se na počátku národního obrození objevují tzv. oprávcí češtiny, kteří měli v úmyslu pozdvihnout český jazyk, popsat jeho vývoj, historii a současný stav. Také stanovení normy a konečně i kodifikace jazyka a popis jejího současného stavu bylo jejich úkolem.

Josef Dobrovský zpracoval periodizaci vývoje českého jazyka v díle *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur* (1792) a jeho *Podrobná mluvnice českého jazyka* (1809) je jedním z nejdůležitějších děl v historii jazyka. Navazuje přitom na jazyk Bible kralické. Z jeho díla vycházel další odborník, Josef Jungmann. Sestavením svého slovníku přispěl velkou měrou ke spisovné češtině. Nevycházel jen z běžné řeči, ale i z českých literárních památek a dalších slovanských jazyků, což byl jeden z jeho velkých přínosů.

2.8.5 Čeština přelomu 19. a 20. století

Nejvýraznější osobností tohoto období je Jan Gebauer. Roku 1902 spolu s komisí určenou tehdejší ministerstvem kultury a vyučování vydal první *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů*, která se

stala prvními úředně schválenými pravidly. Tato pravidla byla vydána ještě několikrát s dodatečnými úpravami a to v rocích 1903, 1913, 1941. Jako docentovi a později profesorovi Univerzity Karlovy se mu podařilo navrhnout takový koncept kodifikace, že byl přijat, a dokonce je z větší části užíván dodnes. Jeho mluvnicki používají mnozí dodnes. S T. G. Masarykem a J. Gollem pomohl odhalit nepravost Rukopisů královédvorského a zelenohorského. Ve svém příspěvku *Gebauerovy práce literárně historické* v časopise Slovo a slovesnost o této významné osobě píše i J. Hrabák:

„Mnohé z výsledků Gebauerových studií, věnovaných literatuře, jsou dnes překonány, mnoho bylo doplněno, naučili jsme se i jinému chápání středověkého literárního díla, na které se Gebauer díval příliš dnešními očima (nejnápadněji to proniká ve studii o Tkadlečkovi z r. 1875, na str. 156, kde se Gebauer snaží z narážek a na základě thematického rozboru nakreslit portret autora této památky, prý Ludvíka Tkadlečka); kdo však má skutečný zájem o studium starší české literatury, nesmí tyto studie přehlédnouti.“

Jedním z dalších velice důležitých jazykovědců pro spisovnou češtinu byl také Václav Ertl. Do doby, než začal figurovat v časopisu *Naše řeč*, se správnost jazyka určovala podle jazyka starého, lidového. On však upozornil na důležitost dnešního spisovného jazyka, a ačkoliv vzorem byl právě starší jazyk, něco málo se posunulo. Zaměřil se na soudobou spisovnost a vytvořil „teorii dobrého autora“. Roku 1957 se objevilo akademické vydání Pravidel českého pravopisu a o rok později i školní verze. Verze z roku 1957 platila až do roku 1993, kdy konečně vychází pravidla nová, vydaná Ústavem pro jazyk český Akademie věd České republiky, nazvaná Pravidla českého pravopisu.

2.9 Současná kodifikace českého jazyka

V současné době je velice těžké rozhodnout o tom, co je ještě spisovné a co ne, už kvůli věčným sporům lingvistů o tom, co je vhodné a co ne. Jak uvádí Fr. Čermák (1996):

„problém je v kritériích hranice spisovnosti a jejich nefunkční strnulosti a rigoróznosti.“

Jde zde samozřejmě také o náhled na jazyk. Jak píše Zdeněk Hlavsa (1996) ve svém článku, pokud budeme přistupovat k jazyku jako k reálné formě jazyka, jako k prestižní varietě jazyka, můžeme tudíž všechny příručky brát jako doporučující, nikoliv předepisující.

„Kodifikace by byla v tomto pojetí byla jen popisem normy, souboru pravidel, kterými se řídí úzus prestižní variety; úkolem lingvisty je na základě pozorování úzu tato pravidla odhalovat a formulovat.“

K Pravidlům českého pravopisu (1993) nesmí samozřejmě chybět ani diskuze českých lingvistů. Například v článku *Sto a několik dní Pravidel českého pravopisu v jazykové poradně* se objevují postoje uživatelů češtiny na tato nově upravená pravidla. Tyto názory jsou vesměs negativní. Mohli bychom je rozdělit na tři základní stanoviska:

První odmítá Pravidla českého pravopisu úplně bez udání důvodu, druhý postoj je takový, že sice Pravidla odmítá, ale s udáním důvodu, a to přímo některých daných jevů, a třetí skupina neodmítá pravidla celá, ale pouze pravopis jednotlivých slov. Zprvu byla tedy tato příručka kritizována, ale postupně negativní názory mizí a nyní naopak mnoho lidí, kteří jazyk nutně potřebují užívat správně, po pravidlech sáhnou a ujišťují se tak, že uvádějí správné tvary slov. Je tedy zřejmé, že i nová Pravidla českého pravopisu z roku 1993 byla nakonec veřejností přijata.

2.10 Jak se provádí kodifikace

Vzhledem k tomu, že kodifikace je jakési „uzákonění“ jazykové normy, je nutné postupovat od výzkumu jazyka, který je užívaný. Vlastní postup kodifikování je takový, že lingvisté zkoumají jazykový korpus, studují soudobý úzus a snaží se co nejpřesněji zhodnotit a zachytit to, co by se dalo označit za normu. Něco, co je používáno pod názvem spisovná čeština, ve školách a oficiálních příležitostech.

Zkoumají samozřejmě nejen spisovnou variantu naší řeči, ale právě tu se snaží popsat a poté Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky vydává Pravidla českého pravopisu. Příspěvek o kodifikaci měl i Z. Hlavsa (1996) ve svém článku ve sborníku *Spisovnost a nespisovnost dnes*:

„Při hodnocení různých forem přicházejících v úvahu jako hodné kodifikace se často uvádějí – v „pražské tradici – kritéria funkčnosti a systémovosti. [...] Pokud jde o kritérium funkčnosti, to by např. vyžadovalo, aby kodifikace dávala přednost slovním tvarům, které nejsou homonymní s tvary s jinou funkcí, např. měli bychom trvat na rozdílu mezi 2. p. tří a 6. p. třech, 3. os. sg. voní a 3. os. pl. vonějí atd. Avšak úzus nutí kodifikaci k tomu, aby v takových konkrétních případech ustupovala; potřeba rozlišit tyto tvary je naléhavá, jen posuzujeme-li je v izolaci, zatímco v kontextu – s jeho značnou redundancí – tvarová homonymie většinou nevádí.“

Náhledy na kodifikaci češtiny jsou tedy různé. Dokonce někteří lidé by velmi rádi samotnou kodifikaci zrušili, aby jim nikdo nemohl diktovat, jak by měli mluvit ve školách a při oficiálních příležitostech. Toto řešení by ovšem bylo naprosto nevhodné, protože by se jazyk mohl vyvíjet do nevhodných krajností.

2.11 Kdo provádí kodifikaci

O kodifikaci samé diskutuje mnoho českých lingvistů. Jak v referátech uveřejňovaných v časopisech *Naše řeč* či *Slovo a slovesnost*, tak na samotných lingvistických sjezdech. Například V. Cvrček (2006), jako lingvista, který se sám snaží pomoci, pokud je na něj nějaký dotaz směřován, ve svém příspěvku v časopisu *Naše řeč* píše:

„Ústav pro jazyk český AV ČR právě pro tento účel provozuje jazykovou poradnu. Z vlastní zkušenosti vím, že se tazatelé obracejí nejen na ni, nýbrž i na jiná bohemistická pracoviště; dostane-li se takový dotaz ke mně a umím-li ho bez hlubšího pátrání zodpovědět, pokládám okamžitou odpověď za svou povinnost. Lingvista je tu přece i proto — ne-li hlavně proto —, aby sloužil veřejnosti. Sloužit společnosti, její potřebě řádu a národní kultuře je i smyslem kodifikace: kodifikace tu není pro lingvisty, nýbrž pro veřejnost.“

Jak je v příspěvku V. Cvrčka (2006) uvedeno, právě Akademie Věd České republiky slouží k tomu, abychom se mohli informovat o pravidlech kodifikace. Kdokoliv má o danou věc zájem, může se obrátit na tuto instituci. Nejedná se jen o lingvisty a další badatele, ale naopak je právě jazyková poradna AV ČR zřízena pro širokou veřejnost.

Lingvisté jsou jakousi samozřejmou skupinou lidí, kteří jazykovou poradnu využívají, pokud je to nutné, ale právě i lidé zajímající se o jazyk „laicky“ a o jeho variantnost, a to hlavně spisovnou, kodifikovanou češtinu, se zde mohou dozvědět, cokoli potřebují. Pokud tedy uslyšíme nějaký nezvyklý tvar např. ve veřejném projevu, který by měl být kultivovaný a také pronesený spisovnou češtinou, a nejsme si jisti tím, že je podle naší spisovné normy správný, obracíme se sem.

Jak zmiňuje R. Adam (2006) v časopise *Naše řeč*, lidé, kteří se o normu jazyka a její kodifikaci zajímají a citují doslova:

„mají tedy zájem řídit se kodifikací, i výrazná většina lingvistů, kteří tazatelům z řad veřejnosti odpovídají nebo kteří se na jazykové a pravopisné kodifikaci podílejí, standardizaci chápe nikoli jako svěrací kazajku, svazující diktát či prostředek ztročení (jako jazykoví libertariáni), nýbrž jako oporu, pomůcku, soubor dobrých rad.“

Stejně tak lingvisté jsou si vědomi toho, že naše kodifikace má pouze charakter doporučující. Z toho je tedy jasné, že ačkoliv máme jazykovou normu kodifikovanou, není tato kodifikace závazná pro každého člověka v běžných komunikačních situacích. Jak je to tedy možné? Opět budu citovat R. Adama (2006):

„V dnešní době je kodifikace závazná pouze v oblasti školního vyučování (garantem je zde ministerstvo školství), mimo ni má charakter doporučení.“

2.12 Kde lze nalézt příručky s kodifikační platností

V České republice je běžné, že kodifikaci provádí Ústav pro jazyk český Akademie věd. Padl však jiný návrh o tom, kdo by ji měl provádět, a navržený byl časopis *Naše řeč*, respektive lingvisté do něho přispívající. Tato varianta však pro mnohé není přípustná. Důvody lingvistů, kteří se tomuto pohledu brání, jsou, zejména pro odborně nezainteresované zájemce, naprosto jasné.

Pokud by byla kodifikace stanovena v časopisech, ztrácela by na přehlednosti, kterou jistě každý, kdo se pohybuje ve zcela novém nebo ne tak známém prostředí, ocení. Nejen přehlednost, ale právě i odborné vyjadřování lingvistů by veřejnosti mohlo připadat příliš obtížné pro nastudování daného problému. Taková situace by tedy mohla vést až k odrazení širší veřejnosti od zájmu o naši jazykovou normu, což jistě není záměrem jazykových odborníků.

Toto jsou důvody, proč by kodifikace prováděná v jazykových časopisech byla pro běžného uživatele naprosto nepřijatelná. Nejen rozsáhlost – jistě by nebyla v jednom jediném čísle kodifikována celá jazyková norma českého jazyka - , ale hlavně by toto vydání ztrácelo na přehlednosti a jednoduchosti. Nejjobecnější informace, které člověka lingvistikou se nezabývajícím zajímají, by musel hledat v rozsáhlejším odborně psaném textu.

Důraz by měl být tedy především kladen na jasnost, srozumitelnost, výstižnost a systematickosti. Nejjednodušším řešením by bylo, aby takto vystižená pravidla jazykové normy byla vydávána jako doposud, v příručkách s kodifikační platností. Kdo má zájem se pravidla výslovnosti či pravopisu naučit nebo se o ně minimálně zajímá natolik, že je studuje pravidelněji, může si příručku pořídit domů. Pokud jde uživateli v daný moment pouze o jeden jev a nemá zájem si publikaci kupovat, většinou se obrací na poradnu AV ČR, kde se po zavolání či elektronickém dotazu může dozvědět rychlou odpověď nebo má možnost zapůjčit si pravidla z knihovny.

Také v již zmíněném článku se M. Jelínek a red. rada (2005) vyjadřují k danému tématu kodifikačních příruček a zaujímají stanovisko předem popsané. Poté dodávají: „Naše řeč by měla plnit funkci diskusního fóra ve všech záležitostech spisovné kodifikace.“ Z toho je možno odvodit, co si M. Jelínek o této možnosti myslí - že *Naše řeč* by měla být prostorem, kde je možno prodiskutovávat a řešit problematiku a spory

ohledně spisovné kodifikace. Ne příručkou, která by měla pomáhat veřejnému uživateli vyznat se ve věcech kodifikované spisovné češtiny a jevů, které jsou naopak nepřijatelné ve veřejných projevech a situacích.

Je tedy ve všech směrech lepším východiskem vydávání příruček, které budou jasně a přehledně strukturované. Vystává však otázka, jak moc jsou veřejnosti současné kodifikační příručky, nebo příručky s kodifikační platností, známy. Mnoho lidí zná Pravidla českého pravopisu, se kterými by se měli setkat alespoň jednou na základní škole, aby věděli, kam se obrátit v případě nejistoty a pochyb. Za druhou, již méně známou příručku je považován Slovník spisovné češtiny.

Jako další bych zmínila Nový akademický slovník cizích slov, o kterém již málokdo ví, že má také kodifikační platnost. Zřídka kdo však odlišuje tyto dva slovníky od ostatních, v Čechách vydávaných. Naše povědomí končí v lepších případech u již zmíněného Slovníku spisovné češtiny a Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost, se kterými se děti učí pracovat na základních někdy až na středních školách.

Slovník spisovného jazyka českého je jednou z těch příruček v povědomí uživatelů méně zapsanou a jednou z mnoha dalších jazykových příruček. Pokud bychom se však dotazovali na to, zda je to příručka s kodifikační platností, ne všichni odpoví, že ano. Dalším problémem, se kterým se v této věci můžeme setkat, je právě ten fakt, že ani na stránkách Ústavu pro jazyk český AV ČR nenajdeme zmínku o tom, které příručky mají a které nemají kodifikační platnost.

Pokud bychom diskutovali o mluvnicích, zjistíme, že Příruční mluvnicе češtiny a publikace Čeština – řeč a jazyk si v některých pasážích přímo odporují. Je tedy nasnadě nalézt řešení, dle kterého bychom se měli řídit. V tomto případě, pokud něco není jasné, je nejlepší a nejjistější možností obrátit právě na Ústav pro jazyk český AV ČR.

Jak říká R. Adam (2006):

„Nejsložitější je pak situace v oblasti kodifikace mluvnické. Mluvnické údaje lze sice najít i v PČP a v SSČ, avšak nikoli vyčerpávající a hlavně nikoli vyložené v souvislostech. Nejrozsáhlejší gramatika, totiž akademická Mluvnice češtiny[19], je deklarativně nekodifikační. Základní mluvnice češtiny[20] je výslovně určena pro školní potřebu. A výklady a hodnocení jevů v Příruční mluvnici češtiny[21] a v publikaci Čeština — řeč a jazyk[22] si zhusta odporují.“

V roce 2006 začala v AV ČR také práce na internetové jazykové příručce, která ačkoliv je tvořena lingvisty na základě Pravidel českého pravopisu a Slovníku spisovné češtiny, nemá kodifikační platnost. Čerpá i z dalších publikací jako např. Nový akademický slovník cizích slov nebo ze slovníků neologismů. Všechny zdroje jsou uvedené přímo na jejich internetových stránkách: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

I k tématu internetové jazykové příručky se vyjadřuje R. Adam (2006) a to svým názorem zastávající stanovisko, že tato příručka by měla „kodifikaci sjednocovat“. Jak v tomto článku píše, pokud by pouze ostatní příručky doplňovala, bylo by uspořádání velice nepřehledné a někdy možná až nesnadné daný jev najít. Je tedy vyloženě žádoucí, aby internetová příručka kopírovala všechny tištěné s kodifikační platností. Jednak kvůli přehlednosti a jednak proto, aby byla co nejobjektivnější. Ačkoliv byl původní úmysl internetovou mluvnici stále aktualizovat a tato aktualizace, či korekce by měla být právě vzhledem k internetové formě jednodušší, Adam zmiňuje, že tímto by se mohla ztratit objektivnost, která je v tištěných příručkách zajištěna právě kolektivní přípravou skupiny lingvistů. Právě tuto jednoduchou aktualizaci vidí R. Adam stejně jako M. Jelínek (2005) s redakční radou Naší Řeči jako výrazné mínus, ne plus, jak to mělo být.

Dalším bodem je obrana proti tomu, aby tato internetová verze nahradila plně verze tištěné (M. Fesenko, 2006). Tento názor je opodstatněný, protože, když si představíme, že najednou přestanou platit tištěná Pravidla českého pravopisu, Slovník spisovné češtiny apod. a nějaký člověk, starší čtyřiceti let, bude mít zájem o vysvětlení určitého jevu, kde ho najde? Pokud není zběhlý v prostředí internetu nebo celkově počítačových technologií. Ano většina lidí dnes jak počítače, tak internet používat umí, alespoň na uživatelské úrovni. Ale sama mám ve svém okolí jedince, kteří nejsou schopni ani ochotni nebo se obávají takovým věcem učit. Takovým lidem může v lepším případě nějaký jiný člen rodiny pomoci. Ne vždy se však tato možnost nabízí. Není nutné způsobit lidem, kteří ještě neholdují počítačovým technologiím, takové komplikace.

Byla by hloupost jakýmkoliv způsobem zapříčinit pro uživatelům českého jazyka nemožnost zjištění, jak vypadá správná spisovná čeština, a tudíž i jejího správného užití, hlavně v dnešní době, kdy zájem o spisovný jazyk v řadách veřejnosti velmi opadá. Jak je tedy zřejmé, není nutné rušit tištěné kodifikační příručky, ale na druhou stranu ani není špatným řešením, aby internetová příručka kopírovala pravidla. A to hlavně z důvodu mnohem snazší přístupnosti. Stejně tak mluví M. Fesenko (2006) i o tom, že, pokud by internetová příručka doplňovala pouze to, co v pravidlech není, stávala by se naše kodifikace naprosto nepřehlednou.

Samozřejmě i k tématu, kdo by měl kodifikovat češtinu, se rozvíjí v odborných časopisech různé diskuze našich lingvistů. Např. M. Jelínek (2005) navrhuje, aby byla vytvořena tzv. „kodifikační komise“. K tomu se R. Adam (2006) vyjadřuje ve svém článku:

„Bude-li v ÚJČ AV ČR za účasti mimoústavních jazykovědců zřízena kodifikační komise, jak o tom píše M. Jelínek a redakční rada NŘ, mělo by být jedním z hlavních jejích úkolů kodifikaci sjednocovat. Současné množství publikací s kodifikačním statutem je příliš velké. Kodifikace by byla přehlednější a snáz by se dostala k uživatelům, kdyby vedle příruček pravopisné a výslovnostní existoval právě jeden [203]slovník standardizující slovní zásobu a jedna normativní mluvnice. Na ně by pak měla upozorňovat a o ně se opíral jazyková poradna. Tyto kodifikační publikace by se měly v pravidelných intervalech aktualizovat a měly by být levné.“

Jazyk spisovný jako takový momentálně kodifikuje Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky a schvaluje ho Ministerstvo školství, jakožto vhodný pro výuku ve školách a k formální komunikaci. Lingvisté zkoumají soudobý úzus, snaží se ho zachycovat a zahrnovat do kodifikace.

2.13 Cíl kodifikace

„Cílem kodifikačních děl je zjistit a zachytit spisovnou normu, stanovit a formulovat pravidla užívání jazykových prostředků k cílům jazykové výchovy. Poměrný soulad mezi skutečnou spisovnou normou a jejím zachycením v kodifikačních dílech a příručkách znamená podporu zdravého vývoje spisovného jazyka, podporu uvědomělé péče o spisovný jazyk, podporu jeho jazykové kultury.“
A. Jedlička (1964)

Nejen to je ale cílem kodifikace. Dalším a neméně důležitým bodem je důležitost pro správné užívání jazyka a tudíž možnost pro běžného uživatele dozvědět se, jaký tvar slova je vhodný či nevhodný, popř. ucházející. Cílem kodifikace českého jazyka je zpřístupnit spisovnou češtinu všem lidem, kteří o něj projeví, ať už malý či větší zájem.

2.14 Současný stav české kodifikace a rozpor mezi lingvisty

V této kapitole bych se ráda věnovala náhledu současných lingvistů na naši lingvistiku a spisovnou češtinu, respektive spíše jedné určité diskuzi a některým reakcím dalších vědců na ni.

Jan Kořenský a Karel Oliva byli jedni z mnoha jazykovědců, kteří reagovali na článek Františka Čermáka, Petra Sgalla a Petra Vybírala „Od školské spisovnosti ke standardní češtině“, který byl publikován v časopise Slovo a slovesnost (66, 2, 2005 s. 103-113). Pojdme se tedy podívat na koncepce článků, které Kořenský a Oliva publikovali.

Na počátku obou článků autoři vymezují svá stanoviska, jakými se budou k dané věci vyjadřovat. Kořenský v úvodu svého příspěvku nazvaném „K článku Od školské spisovnosti ke standardní češtině: reakce na výzvu k diskuzi říká, že „sám a mnozí další tak při různých příležitostech učinili již mnohokrát a ke skutečnému dialogu to nevedlo, zdá se vhodnější použít postupů, které pracovně označím jako textová kritika“ (Kořenský, 2005). Jeho postup spočívá v procházení a rozboru jednotlivých částí článku.

Oliva, jehož článek je pojmenovaný „Požadavky na úrovně diskuze o spisovné/standardní češtině, se na začátku vyjadřuje podobně jako Kořenský. Článek rozebírá z hlediska „obsahu a formulací tohoto článku“ (Oliva, 2005) a projevuje snahu ho zasadit do historického rámce. Poté Oliva cituje jednotlivé části původní statě a snaží se rozebírat to, co v nich nachází. Dobré je připomenout, že Oliva nejenom rozebírá obsahovou stránku vybraných citací, ale například hned u prvního „zastavení“ upozorňuje na užívání slovesa v „indikativu, nikoliv v kondicionálu“ (Oliva, 2005).

Vyvstává tedy jeden z prvních dotazů, čemu se Oliva chystá věnovat v následujícím rozboru – zda skutečně rozebírá myšlenky, které autoři původní statě sdělují, nebo zda jde spíše o způsob, jakým autoři své teze formulují. Toto se týkalo dotazu, který si Oliva pokládá – kdo provádí onen „jazykový diktát“, o kterém autoři hovoří v původním článku. Na otázku si Oliva sám odpovídá tím, že: „kodifikační publikace nejrůznějšího druhu jsou oblastí, ve které se více než kdo jiný angažuje Ústav pro jazyk český – přesto, že existují další instituce, které se zabývají výzkumem různých aspektů naší mateřštiny...“ (Oliva, 2005).

Vraťme se ale ještě zpět k článku Jana Kořenského. Po úvodu nám Kořenský velmi výstižně sděluje, co původní článek obsahuje. První odstavec shrnuje slovy, že „...situace češtiny má obtíže, dále, že sama čeština má obtíže, přičemž její obtíže nesou rysy jakési slabosti. [...] Někdo o ní [češtinu a patrně i o situaci češtiny] lingvisticky a pedagogicky nepřiměřeně pečuje.“ (Kořenský, 2005). Druhým odstavcem připomíná existenci vývojových vztahů mezi psaným a mluveným projevem a hlavně filosofické literatury tímto tématem se zabývajících. Pokračuje logicky třetím odstavcem, kde vyzdvihuje spojení „mluvená podoba jazyka“. Kořenský si toto tvrzení vykládá jako existenci jednoho jazyka (čeština), který má však dvě různé podoby. Samozřejmě psanou a mluvenou. Dále „kritizuje“ autory, kteří se najednou odpoutávají od roviny psanosti/mluvenosti do roviny spisovnosti/nespisovnosti jazyka. Hovoří o téměř tomtéž, co v počátku svého příspěvku zmiňuje Oliva – o jazykovém diktátu. Autoři původního článku říkají, že jakýkoliv diktát je „jevem silně příznakovým, těžko přijatelným“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005). Kořenský reaguje tím, že jakási „lekce svobody“ je vhodná, ale zároveň tvrdí i to, že spíše než o „lekci a teorii svobody jde o to, že se jazyk nemá reglementovat, standardizovat a unifikovat“ (Kořenský, 2005). Místo nekompromisního hledání odpovědi (jak to provádí Oliva v úvodní části) s tvrzením autorů Čermák-Sgall-Vybíral souhlasí. Dále Kořenský pokračuje v postupné analýze článku. Hovoří o „terminologickém problému“ zaměňování slov standard a standardizace pouze ve smyslu intervence do procesů řečové činnosti.“ (Kořenský, 2005). Autor se nadále zabývá stále druhým odstavcem původní statě. Vyjadřuje svůj postoj k různým oscilačním procesům – a vyzdvihuje jejich pozoruhodnost. „Procesy stírání vyrovnávání [...] jsou oscilativně vázány na komunikační situace. Přijmeme, že právě tak jako je „znetvářenou“ spisovnou psanou češtinou napsáno mnoho cenných textů vytvářejících kulturní bohatství, tak podobně „neukázněný“ fenomén moravských různoročků je kulturní statek nemalé hodnoty.“ (Kořenský, 2005).

Stejně jako autoři se i Kořenský zabývá pluralitou různých diskurzů. Diskurzy jsou podle autorů komentované statě diferencovány situačně, sociálně, sémanticky a pragmaticky. V určitém slova smyslu se autoři zaobírají i „pluralizací termínu standard“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005). Kořenský sám nevidí důvod nesouhlasit s tvrzením (pravděpodobně týkající se oné pluralizace termínu standard), které by mohlo zpřesnit „typy diskurzů, do kterých budou „mířit“ pozitivně chápané kodifikační zásahy“ (Kořenský, 2005). Vyjadřuje souhlas i s tím, aby obecné „říkáme/píšeme to a to“ bylo nahrazeno jakýmsi doporučením, jak a co je vhodné v určitých komunikačních situacích používat a tak dále. Zdůrazňuje však, že při této stratifikaci standardů je důležité vystoupit z protikladů psanost/mluvenost. U různých příkladů, které Čermák-Sgall-Vybíral uvádějí na straně 109 je konstatovaný, že se jedná o jevy, které byly dříve považovány za obecně české a dnes jsou již „uznané za spisovné“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005). Kořenský vyslovuje podstatnou tezi, zda by všechny tyto výrazy měly být platné jak pro mluvenou, tak pro psanou podobu českého jazyka.

Na druhé straně však stojí tvrzení autorů statě, kteří by právě rádi zamezili „stále většímu rozevírání nůžek mezi psaným a mluveným projevem“ (Kořenský, 2005).

V poslední části svého příspěvku se Kořenský vrací k terminologii, která je navrhována autory původní statě. Podle Kořenského obsahuje „četná úskalí“ ale uznává, že autoři se snaží zachovat tradiční soustavu termínů a doplnit ji pluralizovaným termínem standard (Kořenský, 2005). Sleduje pak, zda je toto vůbec realizovatelné a jaké to má důsledky. Autoři stati se shodují, že klíčem k řešení probírané situace je anglosaský pojem standard, který je v jejich chápání „širší, to znamená se zahrnutím přechodného pásma i územních a generačních ale zejména funkčních a stylových rozdílů, zvláště pak diapazon mezi psaným a neformálním mluveným jazykem.“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005). Kořenský se k tomuto staví tak, že termín spisovný jazyk uvedené vlastnosti nepostrádá. Jedná se tedy v tomto případě o záležitost čistě terminologickou, než pojmovou. Dále pokračuje citací přímo z článku: „Vymezení standardu by se mělo zakládat na skutečných datech, znalosti úzu [...] a na znalosti většinových preferencích mluvčích.“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005). Kořenský opět vyjadřuje s tímto tvrzením souhlas a dodává, že to „nepředstavuje vzhledem k teorii spisovného jazyka žádný podstatný distinktivní rys“. Zdůrazňuje důležitost zjištění, „že standardů je víc, neboť nejde jen o jednu normu.“ (Kořenský, 2005). Hovoří tedy o dvou standardech, jež jsou vymezeny napříč psaností a mluveností.

V závěru své stati autor polemizuje, zda nebude celá situace méně přehledná, přidáme-li do názvosloví právě ony různorodé standardy. Pokud však bud ale činěno s mírou a v souvislosti s řečovým chováním, chápe Kořenský tyto řečové standardy jako přínosné.

Nyní přikročme k článku Karla Olivy. Již v počátku bylo zmíněno, s jakým postojem Oliva k celé věci přistupuje a jak na ni nahlíží. Jako jeden z příkladů byl uveden odstavec týkající se hledání odpovědi na to, kdo provádí jazykový diktát.

Podívejme se však na další teze a myšlenky trojice Čermák-Sgall-Vybíral, které Oliva ve svém příspěvku kritizuje.

Jedná se například o tvrzení autorů, že příručky velmi rychle zastarávají a říkají, že zavádění dublet u mluvčích posiluje pocit toho, že se na své jazykové podvědomí může spolehnout (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005). Oliva proti tomu (ostatně jako proti všem jím vybraným tvrzením) vystupuje dost ostře. „Musím přiznat, že mi není úplně jasné, jak autoři k takovému závěru dospěli – ale jistě to není obecně vyloučeno, je např. možné, že změny kodifikace a zastarávání příruček podléhají jiným časovým měřítkům.“ (Oliva, 2005). S druhou částí (týkající se dublet) absolutně nesouhlasí. Uvádí zkušenosti jazykových poraden, že tazatelé povětšinou požadují informaci o „jedné“ pravdě a i jejich postoje k samotným dubletům jsou spíše odmítavé.

Vzbuzuje to pak dojmy, že jim nikdo nepomohl a že „jazykověda a jazykovědci jsou k ničemu“ (Oliva, 2005). Zde je již možné sledovat rozdíly v přístupu Čermáka a Olivy. Zatímco Čermák se snaží o interpretaci a „textovou kritiku“ a v konečných fázích s autory vyjadřuje souhlas, je vůči nim tolerantní, Oliva se k vybraným úryvkům staví naprosto odmítavě až ironicky. Je nesporným faktem, že většinou bažíme po jedné pravdě, ale nemyslím, že by tazatelé byli z toho až natolik rozhořčení, jak uvádí Oliva. Myslím, že právě dublety jsou dobrým řešením, když si v pravopise nejsme stoprocentně jisti. Nemusíme tedy znát jenom jednu „správnou variantu“ daného tvaru, ale máme jednoduše větší šanci úspěchu a eliminujeme tak naše ztrapnění. Přesuňme se však k dalším „faktům“.

Oliva dále doslova cituje ze statě, kterou tak kritizuje. Například: „Současné češtině bylo v historických podmínkách devatenáctého století znemožněno vytvořit souvislou neformální hovorovou vrstvu...“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005). Olivova interpretace je psána v tom smyslu, že současná čeština existuje již od devatenáctého

století a je nyní identická s jazykem ve dvacátém prvním století. Myslím si, že záměr autorů je jasný a čitelný a jedná se zde o další napadení formální stránky jejich sdělení.

Jazyky samozřejmě identické nejsou, na tom Oliva nebazíruje, ale jde mu opět jen o způsob vyjádření myšlenek autorů.

Budu pokračovat další citací: „Připomeňme, že jevy dříve považované jen za obecně české jsou dnes již „uznané za spisovné“ – např. můžu, děkujou, obejmutí, nemoce...“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005). Olivův dotaz je tentokrát směřován k publikaci, ze které autoři článku čerpali, nebo zda se spolehli na „vlastní výrobu“ (Oliva, 2005). „[...] konkrétně tvar „nemoce“ (ať už jej chápeme jako genitiv singuláru, nebo nominativ/akuzativ plurálu) je totiž na spisovnou úroveň postaven jen v knížce P. Sgalla a J. Panevové *Jak psát a jak nepsat česky* (2004), kde se o něm píše „máme tvary *nemoci* i *nemoce*“, tj. tyto tvary jsou zde považovány za rovnocenné. Jinak ale tvar *nemoce* není uveden v žádné kodifikační příručce vydané akademickou nebo univerzitní institucí v České republice jako tvar spisovný.“ (Oliva, 2005). Dále Oliva rozebírá další tvary, které jsou uvedeny autory, a polemizuje s nimi. Opírá se při tom o fakta, který se opírají o korpus SYN2000.

Zde se na chvíli zastavím. Korpus SYN2000 byl představen veřejnosti v říjnu roku 2000. Jedná se o synchronní korpus, tzn. zachycení současného českého jazyka. Zahrnuje především texty vznikající mezi lety 1991 – 1999 a výjimečně i texty autorů, které byly vydány před rokem 1990. Jde například o dílo Karla Čapka s názvem *Krakatit*, či o *Zbabělce Josefa Škvoreckého*. V tomto případě bylo stanoveno ještě jedno kritérium, kdy autor nesměl být narozen před rokem 1880. (Korpus Syn2000).

Vraťme se ale zpět k příspěvku Karla Olivy. V předposlední části kritizuje i systém, jak by byly předávány znalosti jazyka veřejnosti a studentům. Jako jedno z negativ celé teorie vidí nemožnost klasifikovat žáky v oblasti morfologie a syntaxe.

Došlo by také k „rozkolísání liberálního (a v článku neustále doporučeného) standardu. V závěru této části Oliva říká: „Požadavek, aby autoři konkretizovali očekávané výsledky svého návrhu na změnu stylu výuky češtiny, by však mohl budít zdání, že snažím vyslyšet jejich volání po „diskuzi od dosavadního chápání spisovnosti (jako černobílé správnosti) k pojetí standardu jako pružného, neostře vymezeného.“ (Oliva, 2005). Svoje finální postoje shrnuje v několika bodech v závěrečné části svého příspěvku. Zmiňuje, že článek nepřináší nic nového až na snahu o zavedení nové

terminologie (podobně jako Kořenský). Dále se vyjadřuje k tomu, že podobná diskuze již několikrát proběhla a přinesla jasná stanoviska a výsledky. Nemysli si, že je potřeba diskuzi opakovat, protože by nepřinesla nic nového. Zásadní je dle mého názoru bod třetí, kde jasně můžeme sledovat Olivovy postoje: „Autoři nejsou schopni formulovat svá stanoviska přesně a jasně. Argumentace je často niterně rozporná, protichůdná, a místy dokonce zcela nesrozumitelná. Vést s nimi diskuzi je obtížné, v některých bodech nemožné.“ (Oliva, 2005). V dalších bodech hovoří například o „didaktickém ‘tосу‘ kritizované statě a tak dále.

Jak bylo už zmiňováno výše – Kořenského přístup je více liberální a nehodnotí snahu autorů jako něco nesmyslného. V jeho závěrech lze číst, že je ochoten přistoupit na některé změny, které jsou autory navrhovány – samozřejmě, že vše v rámci výzkumu a racionálních úvah. V některých případech vidí i jisté zlepšení systému, kdyby se operovalo právě s teoriemi autorů původní statě. Naproti němu stojí jako protipól Karel Oliva, jenž se staví k jakékoliv snaze kriticky až odmítavě. Diskuze mu přijde nesmyslná a v ničem novém prakticky nepřínosná (vyjma snahy o zavedení jistých terminologických pojmů). Oliva dokonce ve svých závěrech požaduje, aby od diskuze o spisovné češtině bylo na stránkách Slova a slovesnosti upuštěno, neb to jinak sníží kvalitu časopisu a také „jeho prestiž v očích odborné veřejnosti“ (Oliva, 2005).

Nemyslím si, že by taková diskuze byla zbytečná, nebo dokonce nevhodná. Pracovat s inovacemi, jež Čermák, Sgall a Vybíral navrhuje, by bylo zajisté přínosné nejenom pro odbornou veřejnost, ale i pro „konzumenty“ těchto poznatků – učitele, nás studenty, ale i širší veřejnost.

3. Kodifikace v anglické lingvistice

Pro Spojené Království Velké Británie a Severního Irska je obdobou naší spisovné češtiny tak zvaná *Standard English* – tedy standardní angličtina. Tento typ angličtiny můžeme v běžné mluvě slyšet ovšem mnohem častěji než spisovnou češtinu, a to hlavně proto, že je pojmem širší, než spisovný jazyk. Zahrnuje totiž i přechodová pásma, kam spadají i prostředky, které bychom normálně do spisovného jazyka nezahrnovali, ležící na okraji spisovnosti. Jazykové prostředky se liší podle prostředí, situace apod., takže je například možné, že na každém území je standardní jazyk trochu jiný.

Něco podobného navrhuji Čermák - Sgall – Vybíral (2005) jakožto nový náhled na český jazyk a jeho nové dělení ve spojitosti s těžko definovatelným pojmem spisovná čeština.

Místo normovaného jazyka je standardní angličtina spíše popisem již vžitých způsobů verbální komunikace. Hlavním rozdílem je tedy to, jak jsou tvořeny příručky a jakou mají platnost. Ve Velké Británii, ačkoliv nikdo nepracuje na ničem podobném našim Pravidlům českého pravopisu pro školu a veřejnost, existuje mnoho různých gramatik, které popisují jazyk, právě onu tak zvanou standardní angličtinu, její strukturu, funkce a pravidla užívání. Standardní angličtina je popisována především pro ty, kdo jazyk studují, ať už na jakékoliv úrovni. Rodilí mluvčí se podle deskriptivních gramatik učí angličtinu již od prvních školních let. Právě standardní angličtina je vyučována ve školách, užívají ji učitelé v komunikaci se studenty a naopak, ve výkladu, ale i v komunikaci mezi sebou. Ačkoliv by se tak mohlo zdát, standardní angličtina není určena jen pro školu, ale i pro další situace, kdy je vyžadována.

Nejdůležitějším důvodem, proč je tento typ angličtiny vyučován a popisován, je schopnost dorozumění se v jednom určitém jazyce, bez jakýchkoliv odchylek.

Standardní angličtina je název pro formu anglického jazyka, který je používán v zemích s anglickým jazykem jako oficiálním. Pod tento pojem můžeme zařadit jak gramatiku a slovní zásobu, tak i psané podoby slov.

Na Britských ostrovech, a to hlavně v Anglii, je s tímto pojmem spojován pojem druhý, a to přízvuk zvaný *Received Pronunciation accent* a další formy dialektů. Mezi tímto pojmem a dalšími regionálními variantami jazyka je zhruba podobný vztah jako mezi naší spisovnou češtinou a jejími regionálními variantami (Huddleston, Pullum,

2005), kdy *Standard English* vystupuje jako spisovná forma jazyka (v širším slova smyslu) a *Received Pronunciation accent* jako její standardní podoba užívaná hlavně v Anglii a ve Walesu.

Problematické, co se týče tohoto standardu, je však to, že není nikde definován a stává se tedy to, že v každém regionu, můžeme být za standard považováno něco jiného. Tato forma jazyka, standardní angličtina, však není nikde zaznamenána jako předpis správného užití.

Jak zmiňují Huddleston a Pullum, standardní angličtina je varianta dnešního anglického jazyka, která je akceptována zeměmi po celém světě, kde je angličtina úředním jazykem, užívaným také ve vzdělání, televizním a rádiovém vysílání, v tisku, zábavných časopisech a v dalších oblastech veřejného života.

Angličtina je užívaná v mnoha zemích, zejména tam, kde je primárním jazykem, pro vysílání televizní i rádiová, psaní scénářů k divadelním hrám, poezie a dalších literárních děl. Stejně tak je velmi běžná pro proslovy, hodiny ve školách, proklamace, oficiální ceremonie, reklamy a ostatní obecná oznámení.

Podle Baugha a Cablea (2002) je mluvená forma standardní angličtiny jakousi známkou dobrého vzdělání a lepšího sociálního postavení. Jak je nám již známo, například *Cockney English*, byl dialekt používaný spodinou Londýna. Ačkoliv je standardní angličtina velmi často asociována s RP akcentem, nezahrnuje pouze tuto formu, ale i jiné přízvuky, jak píše Smith (1996).

3.1 Formální a neformální angličtina

V anglickém jazyce můžeme najít také další rozdělení, které popisují Huddleston a Pullum (2005), a to na formální a neformální angličtinu. Ačkoliv Čechům by se toto rozdělení mohlo jevit podobné našemu dělení jazyka na spisovný a nespisovný, není tomu úplně tak. Obě tyto varianty podle Huddlestona (2005) mohou patřit do standardní angličtiny, která má sama o sobě ještě mnoho dalších variant.

Nejlepším příkladem a pokusem vysvětlit tento rozdíl je asi toho: Většina anglicky mluvících lidí ví, kdy použít formální variantu jazyka a kdy tu neformální. Naopak je to u dialektů a standardní angličtiny. Většina lidí zná standardní podobu

jazyka a určitý dialekt. Nicméně jen málokdo je schopný „přepínat“ z jednoho dialektu do druhého. Tuto schopnost mají hlavně herci nebo lingvisté, kteří dialekty studují.

Jak Huddleston (2005) zmiňuje, je málo uživatelů standardní angličtiny, kteří jsou schopni přesvědčivě používat jazyk londýnské pracující třídy nebo např. dialektu ze Skotské vysočiny. Ačkoliv tedy nejsou schopni používat jiný, než jim známý dialekt, jsou schopni, jako převážná většina anglicky mluvící populace, rozlišovat formální a neformální varietu angličtiny.

3.2 Situace náhledu na kodifikaci ve Velké Británii

3.2.1 Anglický jazyk

Angličtina je nejrozšířenější mateřský jazyk světa. Jak uvádí Huddleston (2005), má více než 400 milionů rodilých mluvčích, zhruba stejné množství lidí s bilinguální výchovou a stovky milionů lidí, kteří se anglicky učí.

Úředním jazykem je ve Spojeném království, Irsku, Spojených státech amerických, Austrálii, Kanadě, Novém Zélandu a Jihoafrické republice. Například v Indii je používána jako úřední jazyk, stejně jako v Kanadě a jižní Africe. Řadíme ji do západogermánským jazykům.

Není to však jen nejrozšířenější mateřský jazyk, ale hlavně jazyk sloužící k mezinárodní komunikaci. Mnoho uživatelů odlišných jazyků se učí mluvit anglicky, aby si zjednodušili komunikaci v zahraničí, ať už na dovolené, nebo také na profesionální úrovni, jako nástroj komunikace mezi obchodníky. V anglickém jazyce je točena převážná většina filmů a stejně tak mnoho hudebních umělců ji používá jako nástroj svého vyjádření v písních. Kvůli užívání mnohými národnostmi se z angličtiny vyvíjí mnoho dialektů a variant s různými přízvuky. Smíšený anglický jazyk s českým a používanými bohemismy se někdy nazývá jako *Czenglish*.

3.3 Historický exkurz

Vývoj anglického jazyka můžeme rozdělit na několik stádií určených časovými údaji. Jako první uvedu starou angličtinu, poté střední, raná moderní angličtina a nová/moderní angličtina.

3.3.1 Stará angličtina

Stará angličtina (nazývaná Old English) se používala v pátém až dvanáctém století na území dnešní Anglie a jižního Irska. Byla ovlivňována hlavně keltskými jazyky, staroseverštinou, latinou a také pragermánštinou, ze které však pochází. Tento typ angličtiny nebyl nijak kodifikován, naopak měl asi čtyři dialekty.

Od dnešní Angličtiny je velice odlišný, mnoho znaků je jiných. Stejně tak gramatika byla o mnoho složitější, než ji známe dnes. Co si však jazyk ponechal je např. rozlišení sloves na pravidelná a nepravidelná. Je považována za flektivní jazyk, na rozdíl od další – střední – angličtiny, která je již díky méně častému výskytu flexe považuje spíše za jazyk analytický. Jako nejvýznamnější památka v tomto období a v tomto jazyce zapsaná je epos Beowulf. Dnes je již tento jazyk považován za mrtvý, protože, jak jsem již zmínila, jeho podoba je naprosto odlišná od nynějšího anglického jazyka a neexistuje rodilý mluvčí.

3.3.2 Střední angličtina

Střední angličtinou (neboli Middle English) se rozumí jazyk užívaný obyvateli Anglie a Skotska v období jedenáctého až šestnáctého století. Je tedy zřejmé, že následovala po staré angličtině.

Psána byla vždy latinkou (na rozdíl od její „předchůdkyně“, která byla zpočátku zapisována písmem zvaným „anglosaský futhork“ – funové písmo) rozšířenou o nějaké znaky právě z písma staré angličtiny. Ačkoliv i gramatika je jednodušší než ve staré angličtině, je stále složitější než v moderní angličtině.

V této době, za vlády Jindřicha V. (1413 – 1422), však vzniká z londýnského dialektu tzv. Chancery Standard (překládáno jako kancelářský standard). Ten se stal jakýmsi výchozím bodem pro moderní anglický pravopis. Ten se ještě dále vyvíjel, až

se kolem roku 1600 začal stabilizovat. Nicméně dnešní podoba angličtiny je mu ještě trochu vzdálená.

3.3.3 Raná moderní angličtina

Toto období datujeme od konce patnáctého století (zhruba od začátku vlády Tudorovců) do poloviny století sedmnáctého. Již zde můžeme najít některé základy, ze kterých vychází dnešní podoba jazyka. Díky stabilitě a také hlavně podpoře umění se moderní angličtina utváří na počátku 18. století.

3.3.4 Moderní angličtina

Moderní angličtina je jazyk používaný dodnes. Je to soudobý jazyk, patřící k nejrozšířenějším po celém světě. Žádný z jiných jazyků nestuduje tak mnoho lidí, ani není s takovou frekvencí používán při mezinárodních obchodech a dorozumívání. A právě díky své rozšířenosti je znám snad v každé zemi. Ne každý ho chce a umí ovládat, ale v zahraničí ho jistě mnoho z nás využije. Stejně tak nejdůležitější vědecké časopisy a články jsou psané v angličtině.

Vzhledem k tolika uživatelům angličtiny je pozoruhodné, že tento jazyk může existovat a již po staletí opravdu existuje bez jakékoliv kodifikace.

3.4 Instituce zabývající se anglickým jazykem

Ve světě existují i instituce zabývající se angličtinou. V Americe jsou to například *The United States Information Agency*, *the Voice of America* a ve Velké Británii *British Council*, *The BBC* (British Broadcast Corporation).

British Council, česky také nazývaná *Britská rada*, je rozšířená i do zahraničí a můžeme ji najít v mnoha zemích. Ani Česká republika není výjimkou a i zde je právě Britská rada zavedena a působí již mnoho let.

Pro kohokoliv zabývajícím se anglickým jazykem je to velmi přínosná instituce, kde je možné si za roční poplatek půjčovat knihy, DVD s filmy nebo poslechy, učebnice a další studijní materiály, a tudíž i úžasná příležitost podporovat svůj

pokrok v jazyce a zlepšovat se. Stejně tak nabízí možnost složení Cambridgeských zkoušek, i přípravné kurzy na ně.

Nejen tyto služby, ale i mnoho dalších, jako například přednášky v angličtině na různá témata, pořádání dalších kurzů, setkání s rodilými mluvčími apod. jsou zde naprostou samozřejmostí.

Málokdo však má tyto instituce v povědomí. Já mohu samozřejmě posuzovat jen obyvatele České republiky, ale právě zde, i když mnoho lidí angličtinu studuje, málokdo o takových možnostech ví.

3.5 Osobnosti anglické/americké lingvistiky

Jednou z nejvýznamnějších soudobých anglických lingvistů je Ann Lesley Milroy. Narodila se roku 1944. Učila na Michiganské univerzitě. Její tvorba se soustředí na různá odvětví lingvistiky. Její nejznámější prací je studie o lingvistických variacích na sociálních sítích (*Linguistic Change, Social Network and Speaker Innovation*), nicméně napsala i dílo *Authority in language: investigating Standard English*.

Dalším váženým odborníkem na anglický jazyk je Randolph Quirk, jehož pro nás nejznámějším a nejvíce přínosným dílem je gramatika *A Comprehensive Grammar of the English Language*.

The Cambridge Grammar of the English Language je dílo několika autorů, ze nichž primárním je Rodney Huddleston, další z anglických uznávaných jazykovědců. Specializuje se na popis jazyka. Působil na Queenslandské univerzitě do roku 1997.

3.6 Jazykové příručky

V anglicky mluvících zemích je mnoho gramatik, slovníků a učebnic, které popisují jazyk. Za jedny z nejuznávanějších gramatik jsou považovány *A Comprehensive Grammar of the English Language*, *The Cambridge Grammar of the English Language*. Dále pak *Longmann Grammar* a *Oxfordský slovník*. Tyto 4 příručky jsou jedny z nejdůležitějších a nejpřínosnějších, co se týče anglické lingvistiky.

The Cambridge Grammar of the English Language byla dokonce oceněna Lingvistickou americkou společností cenou Leonarda Bloomfielda, za největší přínos vývoje našeho porozumění lingvistice.

3.7 Preskriptivní a deskriptivní přístup k jazyku

Preskriptivní přístup k jazyku je vlastně přístup předepisující. Uživatelům jazyka předepisuje, jak daný jazyk správně používat, kdy a kde je co vhodné a naopak nevhodné. Preskriptivní knihy a příručky jsou tedy souborem pravidel, dle jakých by se měli uživatelé řídit v mluvě, projevech, při psaní apod. Jak píše Huddleston (2005), tyto knihy mají většinou formu „uživatelského manuálu“.

Preskriptivní knihy většinou udávají směry, rady a pravidla, kterými by se lidé měli řídit, pokud jde o danou tematiku. V lingvistice to znamená, jak přesně používat jazyk, ať už psaný, či mluvený. Slouží k formování jazyka podle určité normy. Preskriptivní pravidla popisují, jak by užití jazyka mělo vypadat. Určuje, co je správné a co naopak nevhodné.

V českém jazyce bychom sem mohli zařadit *Pravidla českého pravopisu*, *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* apod. Ačkoliv mají vlastně kodifikační platnost, mají pouze charakter doporučující. Kodifikace je však závazná pro výuku ve školách, hlavně tedy pro výuku českého jazyka, pro kterou ministerstvo školství právě tyto příručky schvaluje. Zatímco, pokud se podíváme do anglicky mluvících zemí, kodifikující příručky zde nenajdeme.

Preskripce je důležitá z několika hledisek:

První je jazyk srozumitelný co největšímu počtu rodilých mluvčích i cizinců, kteří se ho učí. Kdyby neexistovala určitá pravidla a jejich předpisy, situace v jazyce by mohla vést k tomu, že by se díky stálým změnám v jazyce mohly dialekty odlišit natolik, že by některým částem jazyka nebylo dost dobře rozumět. Dokud je však jedna forma jazyka pro všechny společná, nedochází k tolika nedorozuměním, ke kterým by mohla vést různost dialektů od sebe se natolik odlišujících. Příkladem naprosto jiných dialektů by mohla být němčina.

Dalším, také důležitým bodem jsou sociální důvody. Objevuje se více náhledů na standardní/spisovný jazyk a jeho užití. Stejně tak existují různé náhledy na dialekty odlišující se od těchto dvou norem. V češtině však nepozorujeme náhled na nespisovnou češtinu jako odsouzení k posunu do nižší sociální třídy. Naopak v anglicky mluvících zemích můžeme najít i názory, které nahlíží na standardní angličtinu jako na vyjadřování vyšší sociální třídy. Naopak na jedince, kteří používají hlavně nestandardní dialekt, je nahlíženo jako na příslušníka nižší sociální třídy. Je nutné tedy používat standardní dialekt v určitých situacích, jako jsou na příklad veřejné projevy, výuka ve škole apod. Rozdělování standardního a ostatních dialektů na důležitější a méně důležité není tedy úplně správné, protože ani jeden z nich není méně důležitý a již i v angličtině se rozdíl stírají. Nicméně pro obecné použití a dorozumění s dalšími jedinci, kteří neovládají jiný než standardní dialekt, je prospěšné ho znát. Tudíž i pravidla mohou pomoci k lepšímu dorozumívání. Stejně tak v českém jazyce, ačkoliv máme některá pravidla závazná, dokážeme se dorozumět v nespisovném jazyce a není to pro nás problém.

Jako třetí prospěšný bod bych zmínila logické uspořádání pravidel hlavně pro cizince, kteří se danému cizímu jazyku učí. Představa, že bychom se měli naučit mezinárodně užívaný jazyk bez jakýchkoliv pravidel, že by bylo mnoho variant tohoto jazyka a že bychom se snažili studovat něco, co je na každém trochu odlišném území různé a v některých částech úplně jiné, je naprosto nepřipustná. Za takovéto situace by bylo skoro nemožné se daný jazyk naučit. Každý cizinec se lépe věnuje jazyku, když mu pomáhají pravidla, která určité jevy generalizují a tím rozšiřují znalost o mnohá další pole. Pokud se podíváme z tohoto pohledu na češtinu, vyvstane ihned několik problémů. Jedním z nich je samozřejmě otázka, jak se naučit češtinu bez jakýchkoliv pravidel - pro cizince téměř nemožné. Dalším a důležitým faktorem, který by nás mohl zajímat, je to, že ačkoliv máme příručky s kodifikační platností, málokdo používá spisovnou češtinu v běžném vyjadřování. Pro cizince je tedy téměř nemožné se naučit pravidla spisovné češtiny pouze z komunikace s rodilými mluvčími a následně je užívat v hovoru s někým, kdo spisovně nemluví. Co je horší, mnoho z Čechů má problém sestavit správně spisovnou větu. Zatímco pokud se člověk rozhodne strávit nějaký čas v Anglii, nenajdeme až tak velkou odlišnost mezi užívaným jazykem a standardním dialektem.

Deskriptivní, tedy popisný přístup, najdeme mnohem častěji. Jak v českém jazyce, tak i v anglickém, v němž je právě deskripce při tvorbě gramatik a lingvistických příruček používána nejčastěji.

Deskriptivní pravidla popisují různé způsoby užití jazyka, ať už jsou považovány za správné nebo ne. Jakožto deskriptivní jednoduše popisují to, jak je daný jazyk užíván v běžné mluvě i ve veřejných projevech apod. Ačkoliv může zmiňovat i to, jaké jevy patří do určité normy jazyka, uvádí právě i jevy, které nepatří do spisovného/standardního vyjadřování mluvčích, ale jsou běžně užívány. Pro tento přístup není důležité, zda jsou jevy kodifikovány, spadají do normy, nebo z ní vybočují. Deskripce je vlastně založena na souboru pravidel, která jsou běžně užívána, ať už jsou užívána správně nebo ne. Zabývá se tím, jak je jazyk používán ve skutečnosti a ne tím, jak by měl být.

V češtině najdeme mnohé deskriptivní příručky, jako na příklad *Mluvnice současné češtiny*, *Akademická mluvnice češtiny*, *Čeština – řeč a jazyk*, apod. V angličtině existuje takových gramatik velice mnoho, protože anglický jazyk povětšinou všichni autoři jen popisují. Nebývá zvykem předepisovat, co je vhodné a co ne.

4. Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo porovnání náhledu na kodifikační normu, zejména aspekty deskriptivní a preskriptivní, a shrnutí poznatků lingvistů, kteří se zabývají kodifikací českého jazyka. Snažila jsem se vysledovat historické tendence, které mohly vést k dnešní situaci v českém jazykovém prostředí. Hlavním záměrem bylo zaměřit se především na spisovnou češtinu a, vzhledem k mé aprobaci, využít situaci v angloamerickém jazykovém prostředí pro srovnání, protože právě tyto země, na rozdíl od naší, mají akcent na složku deskriptivní.

V mé práci jsem se dopracovala k zjištění mnohých zajímavých faktů, které se týkají nejen české lingvistické situace. Vzhledem k historickému vývoji obou zemí se objevuje hypotéza, že právě historie má obrovský vliv na dnešní stav náhledu na kodifikační normu jazyka.

Česká deskriptivní tradice se počítá na staletí, i když s přestávkami a je možné uvažovat právě o souvislosti s faktem, že po dlouhou dobu nebyla existence spisovné češtiny věcí samozřejmou.

Vzhledem k velmi hojnému počtu zdrojů k české jazykové situaci jsem se dopracovala k tomu, že právě preskripce je vyústěním neustálých bojů o to, aby Češi jakožto národ, měli vlastní oficiální jazyk – spisovnou češtinu. V historii často nebylo toto postavení našeho jazyka samozřejmostí, vzhledem k častému boji proti rakouské nadvládě. Velkou část z naší historie okupuje doba, kdy zde byla úředním jazykem němčina. Když tedy konečně situace českého národa dospěla k bodu, kdy se ustanovil český jazyk jako jazyk úřední, byl již příchod kodifikace s hlavním důrazem na preskripci nasnadě.

Anglická historie je však jiná, čehož si můžeme povšimnout i v kapitolách o historii jazyka. Anglie byla od jistých časů jednou z nejdůležitějších světových mocností a mou hypotézou je, že právě její výsadní postavení se odrazilo i v lingvistickém přístupu k anglickému jazyku. Ačkoliv byla ovlivněna Vikingy, Starými Římany i Normany, byly to vlivy pouze dočasné a ne tak dalekosáhlé jako vliv němčiny a rakouských panovníků na český jazyk a český národ vůbec. Například v části o Staré angličtině se dozvídáme, že tomto období vzniklo obdivuhodné dílo - veršovaný epos o

více než třech tisících verších. Z každého jazyka si angličtina odnesla slova přejatá, stejně jako čeština, nicméně nikdy nemusela tak bojovat o své právo existence. Nikdy nebyla nutnost, aby byl jazyk předepisován, jakožto správná varianta.

Zajímavým a zároveň překvapivým výsledkem mé práce pro mě byl fakt, že dnes se již mění i situace v českém jazyce. Deskriptivní příručky, tedy ne kodifikační, zde již dlouhou dobu existují, ale v posledních letech se objevují i jiné názory lingvistů na tento problém. Jak ukazují v kapitole 2.6 *Preskripce a deskripce*, již se začínají rozvíjet diskuze o tom, zda by náš jazyk neměl přejít k preskriptivní podobě, na místo deskriptivní, když zde již není sváděn boj o prioritní postavení v České republice. Někteří lingvisté jsou pro, jako např. Cvrček, někteří proti.

Hypotéza, která vznikla na základě analýzy uvedených článků a dostupných zdrojů, je k dispozici pro prověření v dalším výzkumu.

Zdroje:

- FESENKO, M. *Několik poznámek k on-line zdrojům češtiny*, ČDS 14, 2006, v tisku.
- DANEŠ, F. K dvěma základním otázkám kodifikace. In *Naše řeč*. 1977, roč. 60, č. 1.
- JEDLIČKA, A. Studie o spisovném jazyce. In *Naše řeč*. 1964, roč. 47, č. 5.
- JEDLIČKA, A. Z problematiky normy a kodifikace spisovné češtiny. In *Naše řeč*. 1964, roč. 47, č. 1.
- HOMOLÁČ, J. K pojetí normy u Ivy Nebeské. In *Naše řeč*. 1998, roč. 81, č. 2-3.
- JELÍNEK, M. Má naše řeč kodifikační pravomoc?. In *Naše řeč*. 2005, roč. 88, č. 4.
- CVRČEK, V. Za ještě tvrdší kodifikační diktát?. In *Naše řeč*. 2006, roč. 89, č. 1.
- JELÍNEK, M. O kodifikaci spisovné češtiny. In *Naše řeč*. 2006, roč. 89, č. 1.
- ADAM, R. Znovu a šířeji o formě kodifikace. In *Naše řeč*. 2006, roč. 89, č. 4.
- CHROMÝ, J. Tzv. hyperkorektnost a její vztah ke kodifikaci češtiny. In *Naše řeč*. 2007, roč. 90, č. 3.
- IVA NEBESKÁ. *Jazyk, norma, spisovnost*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0688-7.
- HOMOLÁČ, J., NEBESKÁ, I. Příspěvek ke kritické analýze pojmu jazyková norma. In *Slovo a slovesnost*. 2000, roč. 61, č. 2.
- HRABÁK, J. Gebauerovy práce literárně historické. In *Slovo a slovesnost*. 1942, roč. 8, č. 3.
- KRAUS, J., KUCHAR, J., STICH, A., ŠTÍCHA, F. Současný stav a vývojové perspektivy kodifikace spisovné češtiny. In *Slovo a slovesnost*. 1981, roč. 42, č. 3.
- ČERMÁK, F. (1996), *Obecná a spisovná čeština: Poměr, funkce a metodologie*. In *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 14-18.

OLIVA, K. Požadavky na úroveň diskuze o spisovné/standardní češtině. In *Slovo a slovesnost*. 2005, roč. 89, č. 4.

KOŘENSKÝ, J. K článku Od školské spisovnosti ke standardní češtině: reakce na výzvu k diskuzi. In *Slovo a slovesnost*. 2005, roč. 66, č. 4.

ČERMÁK, F., SGALL, P., VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině. In *Slovo a slovesnost*. 2005, roč. 66, č.2.

VESELÝ, J. 331. schůzka: Jako pochodně zažžená. *Český rozhlas* [online]. 2001

[cit. 2013-06-18]. Dostupné z: http://m.rozhlas.cz/toulky/vysila_praha/_zprava/331-schuzka-jako-pochodne-zazzena--231637

Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci, Šlapanice u Brna 17.-19. ledna 1995. Ed. Rudolf Šrámek. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996.

HLAVSA, Z. Kritéria kodifikace. In *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Ed. Rudolf Šrámek. 1. Vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996, s. 31.

SMITH, J. *An Historical Study of English: Function, Form and Change*. London: Routledge, 1996.

BAUGH, A., C., CABLE, T. *A History of the English Language*. London: Routledge, 2002. 5.

AITCHINSON, J. *The Articulate Mammal: An Introduction to Psycholinguistics*. London: Routledge, 1978.

JONES, D. *English Pronouncing Dictionary*. London: Dent, 1955.

MILROY, J., MILROY, L. *Authority in Language Investigating Standard English*. London: Routledge, 2000. 3.

HUDDLESTON, Rodney D. (1988). *English Grammar: An Outline*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-32311-8.

QUIRK, R. *A Comprehensive grammar of the English language*. London: Longmann.
1985